

Türkçe ve Japoncada Kanıtsallık

YRD. DOÇ. DR. CAHİT KAHRAMAN*

DOÇ. DR. SONEL BOSNALI**

Öz

Sözcede ifade edilen bilginin kaynağının dilsel olarak işaretlenmesi olarak tanımlanan kanıtsallık kipliği, hem tipolojik açıdan hem de anlamsal kapsamı bakımından dilden dile farklılık göstermektedir. Bilginin kaynağının farklılık sunduğu çeşitli bağlamlarda kullanılan biçimleri belirlemek amacıyla Japonca ve Türkçe konuşurlarıyla gerçekleştirilen anketlerin çözümlemesi, bu iki dilde de kanıtsallığın işaretlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, hem tipolojik olarak hem de anlamsal kapsam bakımından kanıtsallığın bu iki dilde önemli farklılıklar gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Tipolojik olarak, Türkçede farklı kategorilerinin sınırlı sayıdaki biçimbirimlerle (ø, -DI, -mİş, -mİştİR, -mİş olmalı) işaretlendiği kanıtsallık, gramatikalleşmiş olup büyük ölçüde zorunlu bir dilbilgisel kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Japoncada ise, kanıtsallığın gramatikalleşmediği, dolayısıyla çok daha fazla sayıdaki modal sözcük ve parçacıklarla işaretlendiği görülmektedir. Ayrıca aynı bağlam için önerilen biçimlerin çokluğu, bunların kullanımının seçimli olduğuna işaret etmektedir. Anlamsal bakımdan ise, geleneksel dilbilgisinin “görülen geçmiş”/ “duyulan geçmiş” ikilemesiyle sınırladığı kanıtsallığın, hem Türkçede hem de Japoncada çok daha kapsamlı olduğu ve bilginin kaynağıyla ilgili küçük ayrıntıların bile biçimsel değişikliğe yol açtığı anlaşılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kiplik, kanıtsallık, dolaylılık, karşılaştırmalı dilbilim, Türkçe, Japonca.

Abstract

EVIDENTIALITY IN TURKISH AND JAPANESE

The Evidentiality modal, which is described as linguistically marking the source of the information expressed in the utterance, differs from one language to another in terms of typology and semantic content. The analysis of the questionnaires (implemented with Japanese and Turkish speakers in order to determine the forms used in various contexts in which the source of information differs) shows that the evidentiality has been marked in both languages. In addition to this, in view of both typology and semantic content, it has

* Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Japon Dili ve Edebiyatı ABD, ckahraman@nku.edu.tr

** Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, sbosnali@nku.edu.tr

been found out that the evidentiality presents remarkable differences in these two languages. In the sense of typology, the evidentiality in Turkish which is marked with morphemes in limited numbers of different categories (\emptyset , -DI, -mIş, -mIşIrlr, -mIş olmalı), has been grammaticalized and appears as mostly obligatory grammatical category. In Japanese, it has been seen that the evidentiality has not been grammaticalized. Hence, it has been marked with lots of modal word and particles. In addition, the plenitude of the forms, which have been recommended for the same context, refers to the fact that the usage of them is optional. It has been understood that, in the sense of semantic content, the evidentiality which the traditional grammar restricts with the reduplication “görülen geçmiş/duyulan geçmiş (simple past/past perfect)”, is much more extensive in both Turkish and Japanese, moreover, even little details related to the source of information can cause morphological changes.

Keywords: Modality, evidentiality, indirectness, comparative linguistics, Turkish, Japanese.

GİRİŞ

Kanıtlanabilirlik (evidensiyel) bilginin kaynağını, nasıl elde edildiğini ve kanıt derecesinin ne olduğunu gösteren bir dilbilgisi kategorisidir. Genel olarak, kaynak bilginin nasıl elde edildiğini, yani bilginin kaynağının konuşurun kendisi mi, başkasından aktarma mı, çıkarıma mı yoksa algı mı olduğunu gösteren bu kategori, farklı dillerde farklı dilsel işaretleyicilerle ifadesini bulmaktadır.

Japoncada modal ifadeler, cümle sonu ifadeleri (Bunmatsu Hyougen) ya da cümle sonu parçacıkları (Shuujoshi) olarak adlandırılır. Bunun sebebi Japonca cümle yapısından (SOV) kaynaklanmaktadır. Eylemin cümle sonunda bulunması nedeniyle, bu parçacıklar da eylemin sonuna getirilir. Japoncada evidensiyel ve modal ifadelerin sayısı oldukça fazladır (Mc Cready&Ogata, 2007). Haruo Aoki (1986), Japoncada beş temel evidensiyel işaretleyici belirtmiştir. İlk grupta yer alan *garu* işaretleyicisi, dinleyicinin duygularından ayırt etmek için konuşurun kendi tecrübelerinden elde ettiği duyguları aktarırken kullanılır. İkinci gruptaki evidensiyel işaretleyicisi *no*, dinleyicinin ulaşamadığı daha kısıtlı bilgiyi aktarmada kullanılır. Burada *no/n+copula desu/da* formunda verilmektedir. Üçüncü grupta aktarım ya da çıkarıma anlamı taşıyan *sooda* (they say), *yooda* (appear), *rashii* (seem), *mitai* (it looks like) olarak açıklanabilir. *Soo* ve *yoo* birbirine çok yakın, benzer durumlarda, aktarımlarda kullanıldığına işaret eder. *Rashii*, çıkarım veya rapor, bildiri bağlamlarında kullanılmaktadır. *Mitai*, görünüşten yola çıkarak çıkarım yapan bağlamlarda kullanılır.

Nobuko Trent (1997), epistemik kipliği gösteren yedi temel yardımcı fiil olduğuna işaret etmiştir. Yedi yardımcı işaretleyici arasından dört tanesi (*hazu*, *ni-chigainai*, *daroo*, *kamoshirenai*) epistemik yargı anlatımlarında kullanılır. Aynı zamanda evidensiyel olarak da

adlandırılan epistemik işaretleyiciler, konuşurun aktardığı bilginin kaynağını gösterdiği gibi, bilginin gerçeklik değerini de belirtmektedir (Givon 1982: 43-44). Çıkarım yapan anlatımlarda kesin olan bilgiden olasılık olarak daha düşük olan ifadelerdir. Geri kalan üç evidensiyel işaretleyicileri, *soo*, *yoo/mitai*, ve *rashii* olarak söylenti aktarımlarında kullanılır. *Soo*, doğrudan veya dolaylı olarak ikinci kişiden elde edilmiş bilgi aktarımlarında (duydum, okudum veya bana söylenildi) kullanılır. İkinci olarak, gelecek veya mevcut olaylar üzerine yapılan varsayım ya da duygusal kanı üzerine elde edilmiş bilgi aktarımlarında kullanılır. *Yoo/mitai* ise, varsayımsal yargı veya somut izlenim bağlamlarda kullanılır. Burada *yoo* ve *mitai*, oldukça yakın kullanımlar ancak, *mitai* daha çok sözlü anlatımlarda görülür. *Rashii*, ikinci el bilgi aktarımlarında, 'öyle görünüyor', 'benziyor' veya 'duydum' bağlamlarında kullanılır. Diğer işaretleyicilere göre *rashii* kullanımında daha güvenilir bir kanıtın varlığı sezilmektedir. Bu işaretleyicilerin sonunda *dir/dır* koşacının geçmiş zaman çekimi *ta/da* veya *desu* bulunur. Aktarım bildiren kanıtsallık, ikinci el, üçüncü el kaynaklı veya sözlü tarihin bir parçası olabilir. Çıcarsama bildiren kanıtsallık, gözlem sonucu elde edilmiş kanıtı dayalı olabilir. Bunların dışında, sezgisel, mantıksal, rüya veya başka zihinsel yapı çıkarsama nedeni olabilir. Her iki kanıtsallık yapısı da dolaylı kanıtsallık grubuna girmektedir. Ancak, Trent'e göre, Japoncada evidensiyelite, İngilizcede olduğu gibi, gramerleşmemiş dil gruplarındadır.

Evidensiyel işaretleyicisinin seçimi, konuşurun bilginin kaynağı ile olan ilişkisine bağlıdır (Mushin, 2001). Aikhenvald (2004)'e göre, Japonca evidensiyel işaretleyicilerin daha çok opsiyonel olmaları ve kullanımlarında gramer gerekliliği yoktur. Evidensiyelin gösterdiği kanıt inanca bağlı olmayıp, bilgiye dayanmaktadır (Mac Cready, 2010). Mac Cready'nin ulaştığı sonuç, 1. evidensiyeller yargı parametresini kullanır ve yer değiştirebilir, 2. tüm evidensiyeller kanıtı dayalı bilgi gereksinimi vardır.

Sasaki Mizue (2002), *rashii* için, elde edilmiş bilgiden yola çıkarak tahmin yürütme bağlamlarda kullanıldığını belirtmiştir. "To iu koto da"/ *soo-da* kullanımında ise, duyduğun, gördüğün, okuduğun bilgileri aktarma bağlamlarında kullanılır. "-tte" kullanımı ile benzerlik gösterse de, bu kullanım daha çok konuşma diline aittir. Sasaki'ye göre "-tte" kullanımı bazı durumlarda hiyerarşik olarak üst seviyede birine karşı da kullanılır. "Yoo-da", "mitai-da" kullanımları, kendi deneyimlerin sonucunda ya da hissettiğin şeyleri tahmin etme bağlamlarında kullanılır. Burada "mitai-da" yine konuşma dilinde tercih edilmektedir.

"Yoo-da" kullanımı, durum, çıkarım, aktarım ve dolaylı ifadelerde kullanılır (Tanbo, 1999). "Mitai-da" kullanımı, durum, örnek gösterme veya tahmin bağlamlarında görülür (Sugiura, 2012).

Nakahata Takayuki (1990,1991,1992), aktarım bildiren "soo-da" ve "rashii", çıkarım bildiren "rashii" ve "yoo-da", durum bildiren "yoo-da" ve "soo-da" çalışmalarında

açıklamaktadır. Sawanishi Toshiko (2002), “soo-da”, “rashii”, “to no koto-da” ve to iu koto-da” kullanımlarında yargıda bulunma bağlamlarını incelemiştir.

Türkçe geleneksel dilbilgisinde ise kanıtsallık, -DI biçimbirimi ile işaretlenen “görülen geçmiş zaman” ile -miş ile işaretlenen “duyulan geçmiş zaman” olarak iki farklı kategoride ele alınarak sadece geçmiş zamanla sınırlandırılmıştır.

- (1) a. Ali çalıştı. (Çalıştığını gördüm).
- b. Ali çalışmış. (Çalıştığını duydum).

Oysa bu sınırlama, Farsçada olduğu gibi (Lazard, 1996: 21), bazı dillerde söz konusu olabilse de, Türkçede kanıtsallık bütün zaman ve hatta kipleri kapsamaktadır.

- (2) a. Ali çalıştı / çalışmış.
- b. Ali çalışıyor / çalışıyormuş.
- c. Ali çalışacak / çalışacakmış.
- d. Ali çalışmalı / çalışmalıymış.
- e. Ali çalışabilir / çalışabilirmiş.
- f. Ali çalışsa / çalışsaymış.

Gerçekten, son zamanlarda yapılan çalışmalar söz konusu kategoriyi dolaylılık, kanıtsallık, delile dayalılık, öğrenilmişlik gibi yeni terimlerle adlandırarak daha geniş bir perspektifte değerlendirmektedir (Aksu-Koç ve Slobin 1982, 1986; Bastürk, vd. 1996; Meydan 1996; Johanson 2000; Csató 2000; Aikhenvald 2004; Göksel ve Kerslake 2005; Bacanlı 2006; Aislin Stott, vd. 2010; Demir 2012; Gülsün 2012). Bazı küçük farklılıkları bir kenara bırakacak olursak, bu çalışmalar, Türkçede kanıtsallığın zorunlu ve gramatikleşmiş tipolojide olduğu konusunda hemfikirdir. Türkçede dolaylılık kategorisi, bağlama göre duyma, çıkarım, kanıt gösterme, koklama, varsayma, algılama gibi nüanslar taşıyabilen dolaylı geçmiş zaman veya dolaylılık olarak ortaya çıkar. Dolaylılıkta, konuşur bir olayın oluş anının değil, oluş sonrasında tanığı, olayın anlatıldığı ortamın şahidi (Johanson 2003: 274), olayın varsayanı ya da algılayıcısıdır. Bu kategoride konuşurun dikkati olayın kendisinde veya oluşunda değil, sonrasında ortaya çıkan izlerde, bilginin elde edilişi üzerindedir (Demir 2012: 98). Ayrıca Bacanlı (2006)'nın çalışması, kanıtsallık işaretleyicisi olan -miş/-(y)müş biçimlerinin (alay, ironi, şüphe, varsayım, sitem, şaka gibi onlarca edimsel anlamının olduğunu göstermektedir.

Bu gözlem, Türkçe ve Japoncada kanıtsallık kategorisinin hem tipoloji hem de anlamsal yelpaze bakımından farklılık gösterip göstermediği sorunsalını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bir kısım dilbilimci tarafından aynı dil ailesi (Altay) içerisinde sınıflandırılmaya çalışılan ve önemli tipolojik benzerlikler gösteren bu iki dilde kanıtsallığın hem tipoloji hem de anlamsal yelpaze bakımından karşılaştırılması, tipoloji araştırmaları, karşılaştırmalı dilbilim ve Altayistik çalışmaları için önemli veriler sunacaktır. Bunun için, öncelikle kiplik ve kanıtsallık konusu kuramsal açıdan ele alındıktan sonra, küçük bir

konuşur grubuyla yapılan anketlerden elde edilecek veriler çözümlenerek konu değerlendirilecektir.

1. KIPLİK VE KANITSALLIK

Geniş anlamıyla, “konuşurun sözcesinin içeriği karşısındaki tutumu” olarak tanımlanan kiplik, genel olarak bilgisellik (epistemic) ve yükümlülük (deontic) olmak üzere iki farklı kategoride ele alınır (Von Wright). Bununla birlikte, bu iki kategorinin yanında devingenlik (dynamic) ve gerçek dışılık (irrealist) adı altında iki kiplikten daha bahsedilir. Olay kipliği olarak da adlandırılan yükümlülük kipliği, edici üzerindeki yaptırımın zayıf veya güçlü bir biçimde yansıtılmasına bağlı olarak, olası ve gerekli yükümlülük ile ilgilidir. Zorunluluk veya izin, olurluk anlamlarını ifade eder ve ifadenin daha çok söz-eylem gücü üzerinde durur. Zorunluluk, izin, taahhüt vb. eyleyicinin sorumlu olduğu davranışları bildirir. İzin verme, zorunlu kılma, emretme, söz eylemleri bu kiplikle yansıtılır. Ayrıca öneri, istek ve niyet bildirme de yükümlülük başlığı altında görülmektedir. Devingenlik kipliği, beceri ve isteklilik belirtir. İsteklerin, niyetlerin ve yeterliliğin ifadesiyle ilgilenir. Gerçek dışılık kipliği (irrealist), gerçek dünyada olmayan, olamayan, olmaması gereken durumları betimler, diğer bir ifadeyle bu tür kipsellik işaretleyicileri konuşanın konuşma anında var olan alternatif bir dünyayı tasvir eder (Emeksiz 2008). Bilgisellik kipliği, konuşurun bir önermenin doğruluk derecesini göreceli bir biçimde aktarması veya söylediklerini kendi bilgisi ve inancı çerçevesinde doğru, kesin, olası, çıkarsama sonucu elde edilmiş yargı olarak algıladığını belirtir. Palmer’e (1986) göre yargı içeren bu kiplik önerme kipliğidir ve konuşurun yargısının kesinlik derecesine göre olası veya gerekli olarak doğrudur. Bu kiplik konuşurun, bilginin gerçekliğine dair tutum ve yargısını yansıtır.

Bilgisellik kipliğinin bir kategorisi olarak değerlendirilen kanıtsallık (*evidentiality*), özellikle 1980’li yıllardan sonra yapılan birçok araştırmayla, evrensel dilbilgisi içerisinde zaman, görünüş, kipsellik gibi bağımsız bir dilbilgisi sınıfında tek başına kabul edilmeye başlanmıştır. Dar anlamıyla, “konuşurun sözcesinin aktardığı bilginin kaynağını bildirmesi”, geniş anlamda ise “bildirilen bilginin güvenilirliğinin belirtilmesi” olarak tarif edilir (Barbet & De Saussure 2012:4). Bilginin kaynağı bağlama ve fiilin anlamına göre değişebilir: Bizzat tanık olma; başkasından duyma; tatma, koku alma, dokunma gibi duyu organları yoluyla algılama; ortada bulunan kanıtları görmek suretiyle çıkarımda bulunma; tecrübe ve alışkanlıklardan hareketle çıkarımda bulunma; farkına varmak, hatırlamak suretiyle; usa vurma yoluyla sonuç çıkarma gibi.

1.1. Kanıtsallık Kategorilerinin Anlamsal Şemaları

Kanıtsallık basit olarak dolaysız, dolaylı ve yansımali (çıkarsamalı) olmak üzere üç farklı kategoride sınıflandırılır. Dolaysız kanıtsallık (K₁), bilginin kaynağının konuşurun

kendisi olduğu durumları kapsar. Konuşur önermede verilen bilgiye doğrudan veya bireysel algıyla erişmiştir. Bu bağlamda, dolaysız kanıtsallık farklı alt kategorileri içinde barındırır. Konuşurun bilinçli bir şekilde ve gözüyle tanıklık ederek elde ettiği kesin bilginin ifadesinde dolaysız kanıtsallık söz konusudur (K₁₁). Bunun yanında, sözcenin ifade ettiği eylem veya durumun kılınış sürecine değil de sonucuna doğrudan tanıklık edilmesi durumu, dolaysız kanıtsallığın farklı bir kategorisi (*miratif*) olarak değerlendirilir (K₁₂). Burada konuşurun tanık olduğu eylemin sonucu karşısındaki etkilenme hali de söz konusudur. Sanılanın tersine, dolaysız kanıtsallık görmeyle elde edilen bilgiyle sınırlı değildir. Konuşur ifade ettiği bilgiye işitme, koklama, dokunma ve tatma gibi duyu organlarıyla erişebilir (K₁₃). Algısal kanıtsallık olarak da adlandırılan bu kategoriye, ayrıca konuşurun içsel durumunu da (endophoric) eklemek mümkündür (Aikhenvald, 2004).

Pek çok dünya dilinde örneği olan dolaylı kanıtsallık, dolaylı anlatım ima ettiği için, “dolaylılık” (*indirectivity*) veya “aracılık” (*mediatif*) terimleriyle de nitelenmektedir. Dolaylılık, anlatılan olayın aracısız olarak, yani bireysel deneyim sonucunda değil, aracılı olarak, yani bilinçli bir P öznesi tarafından bilginin karşılanmasına atfen dolaylı bir şekilde sunulduğu anlamına gelir. Bu durumda bilgi ya başkasından alınmıştır (*hearsay*) ya da çıkarsama yoluyla elde edilmiştir (*inference*). Aktarma olarak da adlandırılan birinci duruma, masal ve hikaye gibi anlatımların yanında söylentiler de dahil edilir (K₂) (Johanson, 2000a: 61, 71; 2003: 274).

Yansımalı veya çıkarsamalı kanıtsallık olarak adlandırılan ikinci durumda ise, bilginin kaynağı ya gösterge veya izlerden hareketle ya da us (akıl) yürütme yoluyla yapılan çıkarsamadır (K₃) (Guentchéva, 1996). Ayrıca, bilginin kaynağının konuşurun tahmini veya varsayımına dayalı olduğu durumları kapsayan bir farklı ulamı göz önünde bulundurmak gerekir (K₀).

1.2. Kanıtsallığın Yapısal Tipolojisi

Sözcede ifade edilen bilginin kaynağına atıfta bulunmanın bütün dillerde başvurulan evrensel bir olgu olup olmadığı araştırılması gereken önemli bir konudur. Bununla birlikte, kanıtsallığın işaretlenmediği diller, kanıtsallık işaretleyicilerinin seçimli olduğu diller ve kanıtsallık işaretleyicilerinin zorunlu olduğu diller olmak üzere üç farklı tipoloji önermek teorik olarak mümkündür (Kronning, 2002).

Diğer taraftan, kanıtsallığın işaretlendiği dillerin bunu farklı biçimlerde gerçekleştirdiği görülmektedir. Öncelikle kanıtsallığın gramatikleşme ölçütüne göre dilleri iki farklı kategoride değerlendirmek mümkündür. İngilizcede olduğu gibi, bazı diller, bilginin bir aracı vasıtasıyla edinildiğini belirtmek için özgün bir morfolojik yapıya sahip değillerdir. Ancak bunu bazı sözcüksel işaretleyiciler veya sözdizimi yapılarıyla ifade ederler. Örneğin, (1a) ve (1b) önermelerinde John’un şarkı söyleme eylemi bilgisine

konuşurun doğrudan eriştiği belirtilirken, (1c) ve (1d) önermelerinde bilgiye dolaylı erişim ifade edilmektedir:

- (3) a. **I saw** John sing. (John şarkı söyledi (gördüm))
- b. **I heard** John sing. (John şarkı söyledi (duydum))
- c. John was **allegedly** singing. (John şarkı söylemiş (Aldığım bilgiye göre))
- d. John was **apparently** singing. (John şarkı söylemiş. (Öyle görünüyor))

Kanıtsallığın işaretlenmesinin zorunlu olmadığı Fransızcada, gerçek işlevi farklı olan “şart kipi” (conditionnel) yanında (2a), sözcük (2b) ve gerektiğinde bazen farklı sözdizimsel yapılara da (2c) başvurulmaktadır:

- (4) a. Michel **serait** parti. “Michel gitmiş (Duyduğuma göre)”.
- b. Michel est **apparemment** parti “Michel gitti (Öyle görünüyor)”
- c. **Il paraît que/On dit que/J’ai entendu dire que** Michel est parti. “ Öyle görünüyor ki/ deniyor ki/duydum ki Michel gitmiş”.

Bilginin bir aracı vasıtasıyla edinildiğini belirtmek için kanıtsallığın gramatikalleştiği dillerde ise dört farklı morfolojik biçim bulunmaktadır: perfekt biçimleri, ekler, yardımcı fiiller veya özel sözcük birimleri (Guentchéva, 1996: 11-12).

Peru ve Bolivya’da konuşulan Keçuva dilinde kanıtsallık, kullanımı zorunlu olmayan eklerle işaretlenmektedir (Weber, 1986):

- (5) a. wanu-nqa-paq-**mi** (Ölecek (İleri sürüyorum))
- b. wanu-nqa-paq-**shi** (Ölecek (duyduğuma göre))
- c. wanu-nqa-paq-**chi** (Ölecek (galiba))

Bununla birlikte, Keçuva dilinde bu cümle eksiz de olabilir. Bu durumda, konuşur cümleyi dolaysız kanıtsallık olarak yorumlar (Mc Cready 2010: 107).

Farklı kanıtsallık türlerinin farklı fiil ekleriyle zorunlu olarak işaretlendiği tipolojiye en iyi örneği Kolombiya’da konuşulan Tuyuka dili sunmaktadır (Barnes, 1984):

- (6) a. di’iga ape’-**wi** ‘Top oynadı (Onu gördüm)’.
- b. di’iga ape’-**ti** ‘Top oynadı (Oyunun ve onun sesini duydum ama kendini görmedim)’.
- c. di’iga ape’-**yi** ‘Top oynadı (Top oynadığını görmedim ama kanıtlarını gördüm)’.
- d. di’iga ape’-**yigi** ‘Top oynadı (Bilgiyi başkasından edindim)’
- e. di’iga ape’-**hĩyi** ‘Top oynadı (Top oynadığını kabul etmek akla uygundur)’.

Kanıtsallığın birçok alt kategorisi olan üç temel kategorisi bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak, kanıtsallığın kategorilere bölünmesi ve bunların işaretlenmesi dilden dile değişebilmektedir. Bazı diller kanıtsallığı daha ayrıntılı bir bölümlenmeye tabi tutarken, bazı dillerde daha sınırlı bir bölümlenme söz konusu olabilmektedir. Diğer taraftan, bazı dillerde kanıtsallığın işaretlenmesi zorunlu iken, bazı diller için bu işaretleyiciler seçimlidir. Son

olarak, kanıtsallığın farklı kategorilerinin her biri için özgün bir işaretleyiciye sahip olan dillerin yanında, bunların hepsi için aynı işaretleyicinin kullanıldığı diller de mevcuttur.

2. İNCELEME

2.1. Yöntem

Türkçe ve Japoncada kanıtsallığın semantik bölümlenmesinin nasıl gerçekleştiği ve farklı türlerinin dilsel olarak nasıl belirtildiğinin ortaya konulabilmesi için, öncelikle bilginin kaynağının görme olduğu durumdan bilginin kaynağının usa dayandığı duruma kadar uzanan 25 farklı durumdan oluşan bir bağlam yelpazesi oluşturulmuştur.

Dolaysız kanıtsallık kapsamında 8 farklı bağlam sunulmuştur. Bunlardan üçü görmeye dayalı bilgiyle ilgilidir: birincisi sürece tanıklık (B₁₃), diğer ikisi ise sonuca tanıklık (B₉ ve B₁₁). Diğer beş bağlam algısal kanıtsallık çerçevesinde oluşturulmuştur: işitme yoluyla erişilen bilginin (B₇) yanında, koklama aracılığıyla elde edilen bilgi için bir bağlam (B₁₀) öngörülmüştür. Tatma için ise üç farklı bağlam (B₁₇, B₁₈, B₁₉) belirlenmiştir.

Dolaylı kanıtsallık aktarma ve çıkarsama olarak iki ulamda ele alındıktan sonra, önce aktarma çerçevesinde 10 farklı bağlam kurgulanmıştır. İkinci el kaynaktan edinilen bilgi için dört (B₁₂, B₂, B₃, B₄), kurumsal bilgi aktarma çerçevesinde dört (gazete B₂₀, B₂₁, televizyon B₂₂, arkadaş B₂₃) ve tarihsel bilginin aktarımı için iki bağlam (B₂₄, B₂₅) belirlenmiştir. Çıkarsamalı kanıtsallık belirti veya izden çıkarsama ve usa dayalı çıkarsama olarak iki farklı alt ulamda değerlendirilerek, yedi bağlam oluşturulmuştur. Bunlardan üçü belirtiyeye dayalı çıkarsama (B₁, B₈, B₆), dördü ise usa dayalı çıkarsama bağlamıdır (B₅, B₁₄, B₁₅, B₁₆).

Her bir bağlam açık bir şekilde belirtildikten sonra, söz konusu bağlamda kullanılabilir, duruma göre sayısı dört ile altı arasında değişen cümle seçeneği önerilmiştir. Bu cümlelerin her birinde önerilen fiiller için Türkçede *ø/-DI, -mİş, -Dır, sıfat-fiil biçimi+olmalı*; Japoncada ise *-ta, rashii / soo-da / yoo-da / mitai-da / -tte, daroo / kamoshirenai, hazu(da)* seçenekleri verilmiştir. Her bir bağlam için ayrıca "başka" seçeneği de öngörülmüştür.

Denek evreni, 15 Türk ve 15 Japon olmak üzere 30 katılımcıdan oluşturulmuştur. Türk katılımcıların tamamı, Namık Kemal Üniversitesinde çalışan en az Yüksek Lisans mezunu akademisyenlerden seçilmiştir. Japon katılımcılar ise Türkiye'de bulunan mühendis ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Japon öğretim üyelerinden seçilmiştir.

Böylece her bir bağlam için her iki dilde de doğal olarak 15 yanıt gerekir. Bir bağlamda 15 katılımcı tarafından da sadece tek bir seçeneğin işaretlenmesi, söz konusu bağlamda bu biçimin kullanılması konusunda fikir birliğinin yüksek olduğunu gösterecektir. Ancak bazı bağlamlarda katılımcılar birden fazla şık işaretleyebilecekleri için bu sayı daha fazla olabilecektir. Buna göre, her bağlam için birden fazla cümle seçilmesi, aynı bağlamda farklı

biçimlerin kullanılabilme olasılığına işaret edecektir. Dolayısıyla işaretlenen seçenek sayısı ne kadar yüksek olursa kullanılacak biçimle ilgili tereddüt veya belirsizlik o kadar yüksek demektir.

2.2. Dolaysız Kanıtsallık

Bilginin kaynağında konuşurun kendisinin olduğu dolaysız kanıtsallık, öncelikle görmeye dayalı ve algısal olmak üzere iki farklı ulamda değerlendirilmiştir.

2.2.1. Görmeye Dayalı Kanıtsallık

Bilginin görme yoluyla elde edildiği kanıtsallık ise kılınış ve durum tanıklığı olarak iki alt ulamda değerlendirilmiştir. Kılınış tanıklığı için, “bir ay önce bir aylığına tatile gitmiş olan komşunun dönüş anını gören konuşur” bağlamı (B₁₃) önerilmiştir.

Bu bağlamda, Türkçede 14 defa \emptyset biçimi seçilirken, 2 defa -mİş biçimi seçmiştir:

(7) a. *Komşu tatilden döndü* (14) *dönmüş* (2).

Japoncada ise aynı bağlam için 12 defa *-ta* biçimi tercih edilirken, 1'er defa *yoo-da* /*mitai-da* / *-tte* ve 1 defa da *başka* bir biçim seçilmiştir:

b. *さんが旅行から帰った / 帰ってきた* (12) / *帰ったって* (1) / *帰ってきたみたいだ* (1) / *帰ったようだ* (1)

San ga ryokoo kara kaet-ta / kaetteki-ta / kaet-ta-tte / kaetteki-ta-mitaida / kaet-ta-yooda

Bey-Ö tatil ÇIK dön-GçZ / dön-GçZ / dön-GçZ / dön-GçZ / dön-GçZ

(... *Bey/Hanım tatilden döndü/dönmüş.*)

Bağlam, konuşurun eylemin sonucuna tanıklık ettiği durum kanıtsallığı olarak, “evin önünde komşunun kendisiyle karşılaştıktan sonra evinize girip bunu birine haber veriyorsunuz” (B₁₁) biçiminde değiştirildiğinde, Türkçede kullanılan biçimin önemli oranda değiştiğini gözlemliyoruz. Gerçekten her ne kadar 6 katılımcı \emptyset , bir katılımcı da *-mAll* biçimlerini önerse de, 10 katılımcı *-mİş* biçimini benimsemektedir.

(8) a. *Komşu tatilden dönmüş.*

Japoncada ise, aynı bağlam için 17 tercih yapılmıştır. Bunlardan 12 tanesi *-ta* biçimi, dört tanesi dolaylı kanıtsallık işaretleyicilerinden biri ve bir tanesi de “başka” bir biçimdir.

b. *さんが旅行から帰った / 来た* (12) / *帰ったって* (2) / *帰ったそうだ* (1) / *帰ったようだ* (1) / *帰ったはずだ* (1)

San ga ryokoo kara kaet-ta / kaetteki-ta / kaettatte kaetta soo da kaetta yoo da kaetta hazu da

Bey-Ö tatil ÇIK dön-GçZ / dön-GçZ / dön-GçZ -K1 / dön-GçZ -K4 / dön-GçZ - / dön-GçZ /

(... *Bey/Hanım tatilden döndü.*)

Yine durum tanıklığının diğer bir bağlamı olarak önerilen “komşunun dönüş anını görmediniz ama pencereden kendisini gördünüz” (B₉) bağlamı önerildiğinde, Türkçede biçim değişmezken, Japoncada değiştiği gözlemlenmektedir. Gerçekten, Türkçede 2 katılımcı *-DI*, bir katılımcı *-mİşDIr* ve bir katılımcı *-mİş olmAll* biçimlerini önerirken, 14 katılımcı *-mİş* biçimini tercih etmiştir.

(9) a. *Komşu tatilden dönmüş.*

Oysa Japoncada, 2 katılımcı *kamoshirenai* biçimini önerirken, 1 katılımcı *hazu(da)* biçimini önermektedir. Bununla birlikte, 15 katılımcıdan oluşan çoğunluğun *raşii(2) / soda (1)/yooda (11) / mitaida (5)* dolaylı kanıtsallık biçimlerini önermektedir.

b. さんが帰った / 来たようだ(11)/みたいだ(5)帰ってきているかもしれない(2) 帰ったらしい(2)

kaet-ta / -teki-ta (yooda) (mitaida) kaetteirukamoşirenai kaettaraşii
dön-GçZ / dön-GçZ dön-GçZ / dön-GçZ dön-GçZ

(*Bey/Hanım tatilden dönmüş.*)

2.2.2. Algıya Dayalı Kanıtsallık

Dolaysız kanıtsallığın bir diğer türü olan algısal kanıtsallık, duyu organları göz önünde bulundurularak işitme, koklama, tatma ve içsel algı olmak üzere beş alt ulamda ele alınmıştır.

İlk olarak işitme yoluyla erişilen bilgi kapsamında, “bir hafta önce tatile giden komşunuzun evinden komşunuzun sesi geliyor; kendisini görmediniz ama sesin ona ait olduğundan eminsiniz” bağlamı ele alınmıştır (B7). Bu bağlamda, Türk katılımcılardan biri, -DI, ikisi -mAlli biçimlerini önerirken, çok büyük bir çoğunluğun (14) -mİş biçimini kullandığı görülmektedir.

(10) a. *Komşu tatilden dönmüş.*

Aynı bağlamda Japon katılımcıların çoğunluğunun (12) Türkçede olduğu gibi dolaylı kanıtsallık biçimlerini önermesine karşın, diğer biçimlerin kullanım sıklığı da dikkat çekecek kadar yüksektir.

b. さんが帰った / 来た / 帰ったみたいだ(12) 帰ったようだ(11) 帰っただろう(1) / 帰ったかもしれない(2)

kaet-ta / kaetteki-ta (mitaida) (yooda) daroo kamoşirenai
dön-GçZ / dön-GçZ dön-GçZ / dön-GçZ dön-GçZ / dön-GçZ

(... *Bey/Hanım tatilden dönmüş.*)

Koklama yoluyla erişilen bilgi için (B10), “komşunun kendisinin döndüğünü görmediniz ama koridordan geçerken evinden yemek kokuları geliyor” bağlamı önerilmiştir. Türkçede her ne kadar -mİş biçimbirimi 6 defa tercih edilmiş olsa da, çok daha sık olarak -mİş olmAlli biçimi 12 defa seçilmiştir.

(11) a. *Komşu tatilden dönmüş / dönmüş olmalı.*

Japoncada da iki farklı biçimin neredeyse eşit oranda tercih edildiği görülmektedir. Kanıtsallık ifadeleri *raşii, yooda, mitaida*, biçimleri 17 defa kullanılmakla birlikte, 1 defa da *daroo*, 5 defa *kamoshirenai* ve 1 defa *hazuda* biçimleri kullanılmıştır.

b. さんが帰った / 来たようだ(11)/みたいだ(5)/だ(1)/かもしれない(5)はずだ(1)らしい(1)

kaet-ta / kaetteki-ta (yooda) (mitaida) (daroo) (kamoşirenai) (hazuda) raşii
 ... *dön-GçZ / dön-GçZ GçZ GçZ GçZ GçZ GçZ*

(... *Bey/Hanım tatilden dönmüş/dönmüştür (herhalde)/dönmüş olmalı.*)

Tatma aracılığıyla elde edilen bilgi söz konusu olduğunda, Türkçede ister soru, ister bildirme kipliğinde *-miş* biçimini kullanılmaktadır. Yemeğin pişip pişmediğine tadarak bakmanızı isteyen bir kişinin sorusuna (B₁₇) 15 katılımcının önerdiği cümle şu şekildedir:

(12) a. *Bak bakalım yemek pişmiş mi?*

Bu bağlamda Japoncada *-ta* biçimini 4 katılımcı tercih ederken, kanıtsallık ifade eden biçimlerini 12 kişi kullanmaktadır. Bunlardan *mitaida* biçimi 8 defa tercih edilmektedir.

b. 出来た(4)/みたいだ(8)/だろう(1)/はずだ(1) そうだ(1)/ようだ(1)/って(1)

deki-ta / mitaida daroo hazuda sooda yooda tte

piş-GçZ / piş-GçZ GçZ -GçZ GçZ / -GçZ GçZ

(... *Piştii mi?*)

Bu soruya yemeğe tattıktan sonra verilen yanıt için de (B₁₈) 15 katılımcı *-miş* biçimini tercih etmiştir.

(13) a. *Pişmiş.*

Japoncada verilen yanıtlar(B₁₈) 12 katılımcı *-ta* biçiminde olurken, 3 katılımcı kanıtsallık belirten *yooda*(2) ve *mitaida*(1) biçimlerini işaretlemektedir. Bir katılımcı *- hazuda* biçimini kullanmaktadır.

b. 料理が出来た(12)/出来ている(6)出来たようだ(2)/みたいだ(1)

ryoorigadaki-ta / dekiteiru dekitayooda mitaida

piş-GçZ / piş-GçZ

(... *Piştii. /Pişmiş*)

Ayrıca, yemeği tattıktan sonra yemeğin lezzetli olduğunu belirtmek için de yine (B₁₉), yine 15 katılımcı *-miş* biçimini seçmiştir:

(14) a. *Lezzetli olmuş.*

Bu soruya (B₁₉) da Japoncada 13 katılımcı *-ta* biçimini kullanmakta iken, 6 katılımcı ayrıca kanıtsallık ifade eden biçimlerini, 1 katılımcı ise *hazuda* biçimini kullanmaktadır.

b. おいしく出来た(13)/そうだ(1)/ようだ(2)/みたいだ(2) って(1)/はずだ(1)

oşikudeki-ta / dekitasooda (dekitayooda) mitaida -tte hazuda

piş-GçZ / piş-GçZ

(*Lezzetli oldu/olmuş/olmalı*)

2.3. Dolaylı Kanıtsallık

Dolaylı kanıtsallık, öncelikle aktarma ve çıkarsama olmak üzere iki ulamda ele alınmıştır. Diğer taraftan, aktarma; birinci ve ikinci kişiden edinilen bilginin aktarılması, gazete veya televizyondan edinilen bilginin aktarılması (kurumsal aktarma) ve tarihsel bilgilerin aktarılması olmak üzere üç farklı bağlamda ele alınmıştır.

2.3.1. Aktarma

2.3.1.1. İkinci El Bilgi Aktarma

Komşunun tatilden döndüğünü görmemiş olmakla birlikte bunu bir başkasından duyarak bir üçüncü kişiye aktarma durumunda (B₁₂), 15 katılımcının tamamı sadece –mİş biçimini tercih etmiştir.

(15) a. *Komşu tatilden dönmüş.*

Bu bağlamda (B₁₂) Japoncada kanıtsallık ifade eden biçimlerin *raşii*(8), *soda* (11), –tte (11), *yooda* (4), *mitaida* (5) ve *hazuda* (1) kullanılmaktadır.

b. *さんが帰った / 来たそうだ(11)帰ってきたって(11)らしい(8)/みたいだ(5)ようだ(4)はずだ(1)*

kaet-ta /-teki-ta (sooda) (-tte) (raşii) (mitaida) (yooda) hazuda

dön-GçZ / dön-GçZ

(... *Bey/Hanım tatilden dönmüş.*)

Bu durum gelecek zaman için de aynıdır. Komşunun bir hafta sonra tatile gideceği bilgisi bizzat kendisinden edinildiği durumda (B₂), bu bilginin aktarımı Türkçede çok büyük bir oranda (13 defa) –mİş biçimiyle gerçekleşmektedir. Ancak 6 defa da \emptyset olarak işaretlendiği görülmektedir. Aynı bilgi bir başkasından edinildiği durumda da (B₃), aktarımı yine –mİş biçimiyle yapılmaktadır. Bu durumda, \emptyset biçiminin sadece bir defa kullanıldığı görülmektedir.

(16) a. *Komşum gelecek hafta tatile gidecekmiş / gidecek.*

Bilginin kaynağı bizzat komşusu olduğu durumlarda(B₂) da Japoncada *raşii*(10), *sooda*(11) ve –tte(11) biçimleri çoğunlukta kullanılmaktadır. Onun dışında *yooda*(3), *mitaida*(6) defa kullanılmıştır. Bir başkasından edinilen aynı bilginin aktarımında(B₃) yine benzer durum söz konusudur. *Raşii* (9), *sooda*(11), –tte (10), *mitaida*(5) ve *yooda*(2) defa kullanılmıştır.

b. *さんが帰った / 来たそうだ(11)帰ってきたって(11)らしい(10)/みたいだ(6)ようだ(3)*

kaet-ta /-teki-ta (sooda) -tte (raşii) (mitaida) (yooda)

dön-GçZ / dön-GçZ

(... *Bey/Hanım tatilden dönmüş.*)

Hatta bu bilgi başka birinden duyulduğunda ve komşunun kendisine aktarıldığında bile (B₄), 15 defa –mİş biçiminin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

(17) a. *Gelecek hafta tatile gidecekmişsiniz.*

Başkasından duyup komşunun kendisine sorulduğunda(B₄), Japoncada –tte(7) biçimi ile, *sooda*(8), *raşii*(1) *daroo*(2) biçimleri kullanılmaktadır.

b. *来週旅行に行くらしいね(1) /行くそうだね(8) /行くって(7) /行くだろう(2)*

raişuu ryokoo ni iku raşii ne iku-sooda iku-tte iku-daroo

Gelecek hafta tatil –YÖN Gitmek- Gitmek Gitmek Gitmek

(Haftaya tatile gidecekmışsiniz.)

2.3.1.2. Kurumsal Bilgi Aktarma

Aktarmaya dayalı kanıtsallığın bir diğer boyutunu, gazete ve televizyon gibi medya aracılığıyla edinilen bilginin paylaşımı oluşturmaktadır.

Başbakanının bir hafta sonra Amerika'ya gideceği bilgisini bir gazeteci olarak (B₂₀) bir başlık atmak gerektiği zaman, hiçbir istisnasız \emptyset biçimi kullanılmıştır:

(18) a. *Başbakan gelecek hafta Amerika'ya gidecek.*

Bu bağlamda(B₂₀) Japoncada \emptyset biçimi(13) kullanılmaktadır. Gazete başlığı olarak aktarılan bilginin kanıtsallık biçiminde raşii(3), sooda(3), daroo(1) ve kamoşirenai(1) katılımcı seçmektedir.

b. 首相が来週米国に行く。 /らしい(3) /そうだ(3) /だろう(1) /かもしれない(1)

Şuşoo ga raişuu Amerika ni iku. raşii sooda daroo kamoşirenai

Başbakan-Ö gelecek hafta Amerika YÖN Gitmek

(*Başbakan gelecek hafta Amerika'ya gidecek.*)

Bununla birlikte, gazetede okunan (B₂₁) veya televizyonda dinlenen (B₂₂) bu haber, diğer bir kişiye aktarıldığında, aynı biçimi kullanan sırasıyla 3 ve 2 kişi olmakla birlikte, birinci durumda 15, ikinci durumda ise 14 kişinin -mİş biçimini seçmesi bu durumda kullanılan biçimin değiştiğini göstermektedir. Diğer taraftan aynı haber bir arkadaştan alındığında ve bir diğer arkadaşta aktarıldığı zaman da (B₂₃), yine bütün katılımcılar -mİş biçimini tercih etmektedir.

(19) a. *Başbakan gelecek hafta Amerika'ya gidecekmış.*

Gazetede okunan (B₂₁) veya televizyonda izlenen (B₂₂) haberi bir başkasına aktarım yapılan bağlamlarda, raşi (11), soda (12), yooda (7), mitaida (6), -tte (12) defa seçilmiştir. İki kişi de daroo ve kamoşirenai biçimlerini kullanmaktadır.

b. 首相が来週米国に行く そうだ(12) /って(12) /らしい(11)だろう(1) /かもしれない(1)

Şuşoo ga raişuu Amerika ni iku sooda -tte raşii daroo kamoşirenai

Başbakan-Ö gelecek hafta Amerika YÖN Gitmek

(*Başbakan gelecek hafta Amerika'ya gidecekmış.*)

Bir arkadaştan duyduğun bu haberi başka bir arkadaşta aktarma (B₂₃) bağlamında yine kanıtsallık biçimleri olan raşi (11), soda (12) ve -tte (12) kullanılırken, yooda (6) ve mitaida (6) biçimleri de kullanılmıştır. Ayrıca iki defa daroo ve iki defa kamoşirenai cevapları verilmiştir.

首相が来週米国に行く そうだ(12) /って(12) /らしい(11)だろう(2) /かもしれない(2)

Şuşoo ga raişuu Amerika ni iku sooda -tte raşii daroo kamoşirenai

Başbakan-Ö gelecek hafta Amerika YÖN Gitmek

(*Başbakan haftaya Amerika'ya gidecekmış.*)

2.3.1.3. Tarihsel Bilgi Aktarma

Tarihsel bilginin aktarımı söz konusu olduğunda (B₂₄, B₂₅), Türkçede görülen kanıtsallık işaretleyicisi olan *-DI* biçiminin yanında (14 defa), *-mİştIr* biçiminin de (sırasıyla 5 ve 4 defa) kullanıldığı görülmektedir. Ancak buradaki *-mİştIr* biçimi, çıkarsama kanıtsallığında kullanılan *-Dir* biçimiyle aynı değildir.

(20) a. *Ankara 1923'de başkent oldu (14) / olmuştur (5).*

b. *Mustafa Kemal Atatürk 1881 yılında doğdu (14) / doğmuştur (4).*

Tarihsel aktarım bağlamlarında (B₂₄, B₂₅), Japoncada *-ta* biçimi (15) kullanılmaktadır.

c. アンカラは1923年に首都となった。

Ankara wa 1923 nen ni şuto to natta.

Ankara -P 1923yıl BUL başkent ol - ÇÇZ

(*Ankara 1923'de başkent oldu (15).*)

d. ムスタファ・ケマル・アタチュルクが1881年に生まれた。

Mustafa Kemal Atatürk ga 1881 nen ni umareta.

Mustafa Kemal Atatürk-Ö 1881 yıl BUL Doğ- ÇÇZ

(*Mustafa Kemal Atatürk 1881 yılında doğdu (15).*)

2.3.2. Yansımali (Çıkarsamali) Kanıtsallık

Sözcelenen bilginin kaynağı eylemin veya durumun kendine veya sonucuna değil de, eylem veya durumla ilgili belirti ve izlerden hareketle veya *usa* (mantığa) başvurarak oluşturulan çıkarsamaya dayandığı zaman yansımali veya çıkarsamali kanıtsallıktan söz edilebilir.

2.3.2.1. Belirti ve İzden Çıkarsama

Bu kapsamda, ilk bağlam “komşunun seyahat acentesinden elinde tatil broşürüyle çıkarken görülmesidir” (B₁). Bu bağlamda, Türkçede farklı biçimlerin kullanıldığı görülmekle birlikte, en sık kullanılan biçim 9 katılımcının seçtiği *E(Partisip)+olmalı* biçimidir. *-mİş* biçimi sadece 3 katılımcı tarafından tercih edilirken, 5 katılımcı *ø* biçimini önermiş ve bunlardan ikisi “sanırım” sözcüğünü ekleme gereksinimi duymuştur.

(21) a. *Komşumuz tatile gidecek olmalı (9) /gidecek(4) (sanırım)(1)/gidecekmış (3).*

Bu bağlamda(B₁) Japoncada kanıtsallık biçimleri çoğunlukta kullanılmaktadır. Görme yoluyla elde edilen bilginin aktarımında *mitaida*(10) ve *yooda*(7) biçimleri seçilmiştir.

b. *さんが旅行に行くみたいだ(10) /ようだ(7)/らしい(4)かもしれない(6)*

San ga ryokoo ni iku mitaida yooda raşii kamoşirenai

Bey- Ö tatil YÖN gitmek

(*Bey/bayan tatile gidecekmış (gibi görünüyor)/gidebilir/gidecek galiba.*)

Bir ay önce tatile gitmiş olan komşunun döndüğünü görmeden bile sadece evinin ışıklarının yandığını görmek, onun tatilden dönmüş olacağını çıkarsamaya yetmektedir (B₈).

Bu bağlamda Türk katılımcılar daha çok *-mİş* biçimini seçmekle birlikte (11), *E(partisip)+ olmalı* biçimini tercih edenler de bulunmaktadır (7). *-mİş* biçimini tercih edenlerden biri buna “herhalde” sözcüğünü ekleme gereği duymuştur.

(22) a. *Komşu tatilden dönmüş (11) / dönmüş olmalı (7).*

Japon katılımcılar bu bağlamda *yooda* (9) ve *mitaida* (11) biçimlerin yanı sıra, *kamoşirenai* (5), *daroo* (1) ve *hazuda* (1) kullanılmıştır.

b. *さんが旅行から帰った/ってきたみたいだ(11)/ようだ(9)/かもしれない(5)/だろう(1)/はずだ(1)*

San ga ryokoo kara kaetta ttekita mitaida yooda kamoşirenai daroo hazuda

Bey -Ö tatil ÇIK dön- GçZ K3

(*Bey/bayan tatilden dönmüş/dönmüş olabilir/dönmüştür/dönmüş olmalı.*)

Diğer taraftan, komşunun tatilden döndüğü görülmediği halde evinden gelen seslerden (bu seslerin ona ait olup olmadığı bilinmemesine karşın) komşunun tatilden dönmüş olduğu çıkarımı yapılmaktadır (B₆). 18 seçeneğin işaretlendiği bu bağlamda, Türk katılımcılardan 12 kişi *-mİş olmalı* biçimini kullanırken, 4 kişi *-Dİr* biçimini ve sadece 2 kişi *-mİş* biçimini kullanmaktadır.

(23) a. *Komşu tatilden dönmüş olmalı (12) / dönmüştür (4) / dönmüş (2).*

Japocada ise, *mitaida* (13), *yooda* (9), *raşi* (2) kanıtsallık biçimleri çoğunlukta kullanılmıştır. Kanıtsallık biçimleri dışında *kamoşirenai* (5) kişi tarafından seçilmiştir.

b. *さんが旅行から帰った/ってきたみたいだ(13)/ようだ(9)/らしい(2)/かもしれない(5)*

San ga ryokoo kara kaetta ttekita mitaida yooda raşii kamoşirenai

Bey Ö tatil ÇIK dön- GçZ

(*Bey/bayan tatilden dönmüş/dönmüş olabilir.*)

3.3.2.1. Usa Dayalı Çıkarıma (Tahmin)

Eylem veya durumla ilgili bilgi belirti ya da izlere değil de sadece usa başvurarak kişisel çıkarıma dayandığı durumları ayrıca değerlendirmek için, iki farklı bağlam öngörülmüştür.

Bunlardan ilki, komşunun tatilden dönüşü hakkında hiçbir somut verinin olmadığı durumdur. Eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğinden emin olmamakla birlikte, bilginin kaynağının sadece kişisel tahmin olduğu bu durumda (B₅), alınan yanıt sayısının 18 olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, çoğunlukla *-mİş olmalı* biçiminin kullanıldığı görülmektedir. Buna ek olarak, 4 katılımcının önerdiği *-Dİr* biçiminin yanında, bir katılımcının *-mİş olabilir* biçimini tercih etmesi ilginçtir.

(24) a. *Komşu tatilden dönmüş olmalı (13) / dönmüştür (4) / dönmüş olabilir (1).*

Bilginin kaynağını kişisel tahmin olduğu bağlamda, *kamoşirenai* (11), *daroo* (6), *mitaida* (5), *yooda* (3) ve *hazuda* (2) cevap alınmıştır.

b. *さんが旅行から帰った/ってきたかもしれない(11)/だろう(6)/みたいだ(5)/ようだ(3)/はずだ(2)*

(Bey/bayan tatilden dönmüş/dönmüş olabilir/dönmüştür/dönmüş gibi/dönmüş olmalı.)

Diğer taraftan, yemek pişirmekte olan biri, yemeğin pişip pişmediği konusunda birinin fikrini sorduğunda seçenek sıklığının 19 olduğu gözlemlenmektedir (B₁₄). Ayrıca, her ne kadar *-Dır* biçimi en fazla kullanılan biçim olsa da, diğer iki seçenek olan *-mİş* ve *-DI* biçimlerinin kullanım sıklığı da anlamlı bir biçimde yüksektir.

(25) a. *Yemek pişmiş midir (10) / pişmiş mi (6) / pişti mi (3) acaba?*

Yemeğin pişip pişmediği konusunda fikri sorulan (B₁₄) birinin *-ta* ve *-teiru* biçimi 15 cevap alınmakla birlikte, yedi kişi de *daroo* biçimini işaretlemiştir. *Daroo* biçimi daha çok pişiren kişinin kendi düşüncelerini yansıtmaktadır.

b. 料理が出来た(かな)? /出来ている(かな)? (15)/出来ただろうか? (7)

Ryoori ga dekita (ka na)?

Dekiteiru (ka na)?

Dekita daroo ka?

Yemek Ö piş Gç

(*Yemek pişmiş midir/pişti mi (acaba)?*)

Bu soruya yemeğe tatmadan verilen olumlu (B₁₅) veya olumsuz yanıt (B₁₆) söz konusu olduğunda seçenek sıklığının daha da artarak 21 olduğu görülmektedir. Ayrıca kullanılan biçimlerin ve sıklıklarının da bir birine benzediği görülmektedir. Gerçekten her iki durumda da dört farklı biçim işaretlenmiş ve bunlar arasında en sık *-Dır* biçimi kullanılmıştır. Olumlu yanıt söz konusu olduğunda 11 defa kullanılan *-Dır* biçiminin yanında 5 defa *-mİş*, 4 defa *-mİş olmalı* ve 1 defa *-DI* biçimi tercih edilmiştir.

(26) a. *Pişmiştir (11) / pişmiş (5) / pişmiş olmalı (4) / pişti (1).*

Yemeğe tatmadan verilen olumlu (B₁₅) cevaplarda *-ta* (8) ve *mitaida* (7), *yooda* (4), *daroo* (2), *kamoşirenai* (2) ve *hazuda* (2) kişi seçmekte iken, olumsuz (B₁₆) cevaplarda *kamoşirenai* (11), *daroo* (4), *yooda* (2), *mitaida* (2) ve *-ta* (2) biçimi seçilmiştir.

b. 出来た(8)/(出来ている)/出来たみたいだ(7)/ようだ(4)/だろう(2)/かもしれない(2)/はずだ(2)

Dekita.

(Dekiteiru)

Dekitamitai(da)

Yooda

daroo

kamoşirenai

hazuda

Piş GçZ

(*Piştii/pişiyor/pişmiş (gibi görünüyor)/(sanıyorum) pişmiştir/ pişmiş olabilir/pişmiş olmalı.*)

Olumsuz yanıtta elde edilen biçimler aynıdır. Ancak bu durumda *-Dır* biçiminin sıklığı 12 olurken, *-mİş* biçimi 4, *-mİş olmalı* biçimi 4 ve *-DI* biçimi 1 defa işaretlenmiştir.

Bu bağlamda (B₁₆) Japoncada *kamoşirenai* (11) ve *daroo* (4) biçimleri en fazla tercih edilirken, kanıtsallık belirten *yooda* (2) ve *mitaida* (2) biçimleri de işaretlenmiştir. Ayrıca *-ta* (2) biçiminin olumsuz çekimi de iki kişi tarafından seçilmiştir.

(27) a. *Pişmemiştir (12) / pişmemiş (4) / pişmemiş olmalı (4), pişmedi (1).*

b. 出来てないかもしれない(11)/出来てないだろう(4)/ ようだ(2) / みたいだ(2) 出来てない(2)

(Pişmedi (herhalde)/pişmemiş (olabilir)/pişmemiş/pişmedi.)

3. DEĞERLENDİRME

Öncelikle bilginin kaynağının her iki dilde de “dolaylı” ve “dolaysız” olmak üzere iki farklı kategoriye net olarak bölümlendiğini söylemek zordur. Dolaysız kanıtsallık kendi içinde görmeye dayalı ve algısal olmak üzere iki alt ulama ayrılrsa bile, bunların net bir şekilde bölümlenmediği anlaşılmaktadır.

Gerçekten, görmeye dayalı kanıtsallık söz konusu olduğunda, Japonca *-ta* biçimine başvururken, Türkçe eylemin kılınışına mı (7a) yoksa sonucuna mı (8a) tanıklık edildiğine göre ayrıma gitmektedir: Birinci durumda *-DI* biçimi kullanılırken ikinci durumda *-mİş* biçimi tercih edilmektedir. Diğer taraftan, eylemin sonucuna tanıklık durumunda bir şaşırma (sürpriz) ifadesi söz konusu olduğunda, hem Türkçe (9a) hem de Japoncada (9b) dolaylı kanıtsallık işaretleyicilerinin kullanıldığı görülmektedir.

Dolaysız kanıtsallığın bir diğer kategorisi olan konuşurun duyu organlarıyla elde ettiği bilgi, yani algısal kanıtsallık söz konusu olduğunda, Türkçenin iki durumda (işitme (10a), tatma (12a, 13a, 14a)) *-mİş* biçimini kullandığı anlaşılmaktadır. Ancak koklama yoluyla elde edilen bilginin dile getirilmesinde (11a) *-mİş olmalı* biçiminin daha sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Japoncada ise durum daha karmaşıktır. İşitme durumunda (10b), dolaylılık biçimi daha sıklıkla kullanılırken, dolaysızlık biçimlerine de sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Koklama durumunda ise (11b) iki farklı kategoriye neredeyse eşit oranlarda başvurulmaktadır. Tatma yoluyla elde edilen bilgi söz konusu olduğunda, Türkçenin aksine Japonca daha farklı bir bölümlemeye gitmektedir. Soru bağlamında, dolaylılık biçimleri daha sıklıkla kullanılırken (12b), cevap bağlamında (13b, 14b) dolaysız kanıtsallık ifade biçimleri tercih edilmektedir.

İki farklı alt ulamdan oluşan dolaylı kanıtsallığın aktarma ulamında, hem Türkçe hem de Japoncada kullanılan biçimlerin bilgi türüne ve bilginin aktarıldığı mecraaya göre değiştiği görülmektedir. Bir kişinin başkasından edindiği bilginin başka birine (15a) veya muhatabın kendisine (16a) aktarıldığı “ikinci el bilgi” bağlamında, hangi zaman olursa olsun (17a), Türkçenin istisnasız olarak *-mİş* biçimine başvurduğu gözlemlenmektedir. Japoncada da Türkçede olduğu gibi dolaylılık biçimlerine başvurulduğu görülmekle birlikte, bu biçimlerin sayısının fazla olması dikkat çekmektedir (15b, 16b, 17b).

Kurumsal bilgi olarak adlandırdığımız gazete ve televizyon gibi medya aracılığıyla edinilen bilginin paylaşımında, bilginin kim tarafından ve nerede aktarıldığına göre bir farklılık söz konusu olmaktadır. Sözcüde ifade edilen eylem veya durum bir gazeteci

tarafından gazete veya televizyonda aktarıldığı zaman, Türkçede olduğu gibi Japoncada da dolaysız biçimler kullanılmaktadır (18a,18b). Ancak gazete ve televizyondan edinilen aynı bilgi, bir kişiye aktarıldığında, hem Türkçe hem de Japoncada dolaylılık biçimleri seçilmektedir (19a,19b).

Bir diğer ulam olan tarihsel bilginin aktarılmasında ise (20a,b,c,d), her iki dilde de dolaysız biçimlerin kullanıldığı tespit edilmektedir. Bununla birlikte, Türkçede ayrıca *-mİştIr* biçiminin kullanıldığını ifade etmek gerekir (20a,b).

Bilginin çıkarsamayla elde edildiği durumlar söz konusu olduğunda, Japoncada dolaysız kanıtsallık biçimleri kullanılırken, Türkçede dolaylı kanıtsallık işaretleyici *-mİş* biçiminin yanında ve bazen daha sıklıkla farklı biçimlerin devreye girdiği görülmektedir. Belirti veya izlerden hareket ederek çıkarsama bağlamında, Türkçede çok daha sık olarak *-mİş olmalı* biçimi kullanılmaktadır (21a, 22a, 23a). Japonca ise her üç bağlamda dolaylılık işaretleyicileri olan *mitaida* ve *yooda* biçimlerini kullanmaktadır (21b, 22b, 23b).

Usa başvurularak yapılan çıkarsamada da Türkçede *-mİş olmalı* biçiminin yanında (24a), aynı anlamdaki *-mİştIr* (herhalde) biçimi (25a, 26a) tercih edilmektedir. İlginç bir biçimde Japoncada da çok daha sık olarak kullanılan iki farklı işaretleyici devreye girmektedir: *kamoşirenai* (24b, 26b) ve *-teiru* (25b). Ayrıca bu iki biçime alternatif olarak, ama daha az sıklıkla *daroo* biçiminin de kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 1: *Türkçe ve Japoncada kanıtsallık kategorileri ve işaretleyicileri*

Bilginin kaynağı (kanıt)			B	İşaretleyici	
				T	J
Dolaysız	Görme	Süreç	(B ₁₃)	Ø / -DI-	-ta
		Sonuç	(B ₉) (B ₁₁)	-mİş	yooda
	Algı / duyu	İşitme	(B ₇)	-mİş	yooda
		Koklama	(B ₁₀)	-mİş olmalı	raşii / yooda / mitaida
		Tatma	(B ₁₇)	-mİş	mitaida
	(B ₁₈)		-ta		
	(B ₁₉)	-ta			
Aktarma	Duyma	(B ₁₂)	-mİş	sooda, -tte, raşii	
		(B ₂)		sooda, -tte, raşii	
		(B ₃)		sooda, -tte, raşii	
		(B ₄)		sooda, -tte	
		(B ₂₀)	Ø	-ta	

Dolaylı	Kurumsa	1	(B ₂₁)	-miş	raşii / soda / yooda / mitaıda ~ -tte	
			(B ₂₂)			
			(B ₂₃)			
	Tarihsel		(B ₂₄)	Ø / -DI- ~ -mişİr	-ta	
			(B ₂₅)			
	Çıkarsama	Belirti	(B ₁)	-miş olmalı	mitaıda ~ yooda	
			(B ₆)			
			(B ₈)			
		Us		(B ₅)	-miş olmalı ~ -mişİr	kamoşirenai ~ daroo
				(B ₁₄)		-ta, daroo
(B ₁₅)				-ta, -teiru ~ daroo		
(B ₁₆)				kamoşirenai		

KAYNAKÇA

- Aikhenvald, Alexandra (2004). *Evidentiality*. Oxford, Oxford University Press.
- Aksu-Koç ve D. Slobin (1986). "A psychological account of the development and use of evidentials in Turkish". In: W. Chafe and J. Nichols, eds. *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. Norwood, N J: Ablex, 159–167.
- Aoki, Haruo, (1986). Evidentials in Japanese. *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood, NJ: Ablex, 223–238.
- Bacanlı, Eyüp (2006). "Türkçede Dolaylılık İşaretçilerinin Pragmatik Anlamları". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, (3)1, 35-47.
- Barnes, Janet (1984). "Evidentials in the Tuyuca Verb". *International Journal of American Linguistics*, 50, 255-271.
- Baştürk, Mehmet vd. (1996). « Valeur de –miş en turc contemporain. Analyse sur corpus ». In : Z. Guentchéva, ed. 1996. *L'énonciation médiatisée*. Louvain-Paris : Editions Peeters, 145-156.
- Bosnalı, Sonel & Cahit Kahraman (2015). "Moods and Modality in the Turkish and Japanese dream narration", *LILA'15 / Linguistics and Language Conference Proceedings*. İstanbul: DAKAM, 169-185.
- Csató, Eva Á. (2000). "Turkish MIŞ and İMIŞ: Dimensions of a functional analysis". In: L. Johanson and B. Utas, eds. *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages (Empirical Approaches to Language Typology 24)*. Berlin: Mouton de Gruyter, 29-44.
- Demir, Nurettin (2012). "Türkçede Evidensiyel". *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz 2012 (62), 97-118.

- Emeksiz, Erk Zeynep (2008). "Türkçede Kiplik Anlamının Belirsizliği ve Anlamsal Roller", *Dil Dergisi*, Sayı: 141, 55-66.
- Givón, Talmy (1982). "Evidentiality and epistemic space". *Studies in Language* 6, 23-49.
- Guentchéva, Zlatka, ed. (1996). *L'énonciation médiatisée*. Louvain-Paris : Editions Peeters.
- Gül, Demet (2009). "Semantics of Turkish Evidential -(I)mış". In S. Ay, Sila vd. eds, *Essays on Turkish Linguistics*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 177-186.
- Johanson, Lars ve B. Utas, eds. (2000). *Evidentials. Turkic, Iranian and Neighboring Languages*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Johanson, Lars (2000). "Turkic indirectives". In: Johanson Lars ve Utas B., eds. *Evidentials. Turkic, Iranian and Neighboring Languages*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 61-87.
- Johanson, Lars (2003). "Evidentiality in Turkic". In A., Aikhenvald and R. M. W. Dixon (eds.), 273-290.
- Johanson, Lars (2006). "Indirective sentence types". *Turkic Languages* 10, 73-89.
- Kronning, Hans. (2002). "Le conditionnel « journalistique » : médiation et modalisation épistémiques". *Romansk Forum XV Skandinaviske romanistkongress*, Nr. 16 – 2002/2 Oslo 12.-17. august 2002, Uppsala universitet, 561-575.
- Lazard, Gilbert (1996). "Le médiatif en persan". In: Z. Guentchéva, ed. *L'énonciation médiatisée*. Louvain-Paris : Editions Peeters, 21-30.
- McCready, Eric ve Norry Ogata. (2007). "Evidentiality, modality, and probability", *Linguistics and Philosophy* Vol. 30. Issue 2, 147-206
- Mac Cready, Eric (2010). "Evidential Universals", *Evidence from Evidentials*, T. Peterson and U. Sauerland ed., The University of British Columbia Working Papers in Linguistics vol. 28, 105-127.
- Mehmet, Gülsün (2012). "Delile Dayalılık ve Salar Türkçesinde Öge Cümlelerle Delillendirilmiş Dolaylılık", *Dil Araştırmaları*, Sayı: 11, 67-80.
- Meydan, Metiye (1996). « Les emplois médiatifs de -miş en turc ». In : Z. Guentchéva, ed. *L'énonciation médiatisée*. Louvain-Paris : Editions Peeters, 125-144.
- Mushin, İlana (2001). "Evidentiality and Epistemological Sance", *Narrative retelling*, Amsterdam, John Benjamins
- Nakahata, Takayuki (1990). Futashika na Handan-Rashii toYooda. Mie, *Mie University Scholarly E collections*
- Nakahata, Takayuki (1991). Futashika na Yoosoo-Yoo da and Sooda. Mie, *Mie University Scholarly E collections*
- Nakahata, Takayuki (1992). Futashika na Dentatsu-Soo da and Rashii. Mie, *Mie University Scholarly E collections*

- Palmer, F. (1986), *Mood and modality*, Cambridge : Cambridge University Press.
- Sasaki, Mizue., (2002). Academic Japanese-Japanese Expressions Handbook Series 10, Tokyo, Alc
- Sawanishi, Toshiko (2002). Denbun ni okeru handansei, Oyobi sono Tokusei-sooda,rashii, tonokotoda, toiukotoda, to kiku, no danwahyougen o chuushin ni. Osaka, Nihongo Nihonbunka vol. 28.
- Slobin, Dan I. ve Ayhan A. Aksu (1982). "Tense, Aspect, and Modality in the use of the Turkish Evidential". In P.J. Hopper (ed.) *Tense-Aspect: Between Semantics & Pragmatics*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 185- 200.
- Stott, Aislin vd. (2010). "Which -miş is MIŞ?: Turkish indirectivity and negative scope". In: T. Peterson and U. Sauerland, eds. 2010. *Evidence from Evidentials. The University of British Columbia Working Papers in Linguistics*. Volume 28: 263-277.
- Sugiura, Shigeko (2012). *Mitaida-Bunpooka no Katei, Gengo to Bunka*, Chiba, Reitaku University
- Tanbo, Kenichi (1999). Yooda- no İmi o megutte, - Yootai, suiryoo, denbun, Enkyoku o chuushin ni-, Mie, Mie University Education Department Bulletin Vol. 50
- Trent, Nobuko (1997). *Linguistic Coding of Evidentiality in Japanese Spoken Discourse and Japanese Politenes*, Dissertation, The University of Texas at Austin.
- Von Wright, Georg H. (1951). *An Essay in Modal Logic*, Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- Willet, Thomas (1988). "A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticalization of Evidentiality". *Studies in Language* 12(1): 57-91.